

1_{extra}-2020

KLOOSTERKWARTIER

Vereniging Vrienden van het
Museum Elburg

Vereniging Vrienden van het Museum Elburg

Secretariaat:

Clakenweg 134

8081 LZ Elburg

0525-684363

E-mail: elsvandel@hotmail.com

Hierbij ontvangt u een extra Kloosterkwartier. In verband met de corona crisis en de maatregelen die daaruit voortvloeien, leek het de Vereniging Vrienden van Museum Elburg een goed idee een extra editie van het Kloosterkwartier uit te geven. We hopen dat u allen in een goede gezondheid verkeert en dat we elkaar weer spoedig zullen mogen ontmoeten in en om ons mooie museum. Dit Kloosterkwartier is een samenwerking met het Streekarchivariaat. Verder wensen wij uw goede Paasdagen, die er voor ons allemaal dit jaar wel heel anders uit zien. Kijk naar elkaar om, hou elkaar vast en vooral, blijf gezond!

Om te beginnen een mooi gedicht

Ik woon in mijn leven: Marc Chagall

In mijn schilderijen
heb ik mijn liefde verborgen
Ik woon in mijn leven
als de boom in het bos

Wie hoort mijn stem
Wie ziet mijn gezicht
Verscholen in het licht van de maan
Als een dode van duizend jaar her

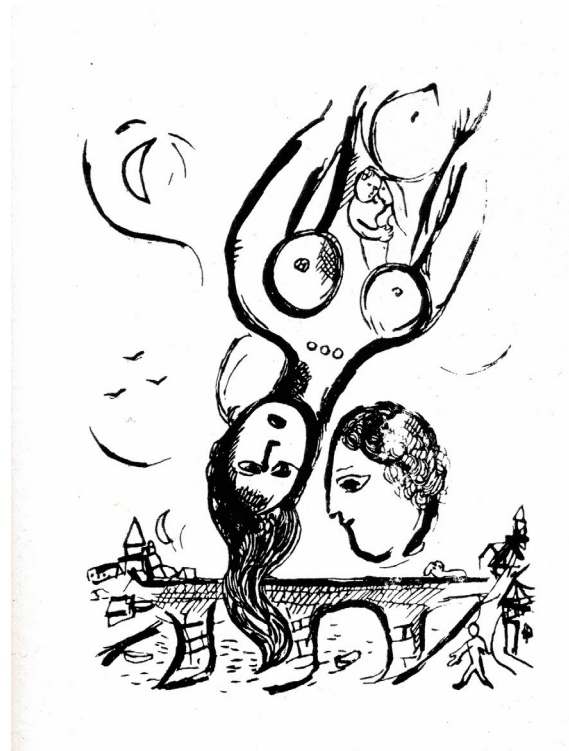
Mijn moeder schonk mij een gave
Het straalt in mijn lichaam

Ik doe mijn mond niet open
want mijn hart mag er niet vandoor
En niet jammeren
als een vogel in de nacht

In mijn schilderijen
heb ik mijn liefde geschilderd
De engelen zien het
En de verloofden die niet
onder het baldakijn zijn gaan staan

De geur van een bloem
Ontsteek de kaarsen
Blauw breekt de dag
van mijn geboorte aan

Mijn dromen heb ik verborgen
op de wolken
Mijn zuchten
vliegen mee met de vogels

Ik zie mijzelf stilstaan en lopen
Ik val uiteen
bij het vuur dat komt van de wereld
Mijn liefde is als water
dat alle kanten opspat

Achter mij aan komen mijn schilderijen

Tip: **KRABBE ZOEKT CHAGALL** nu te zien op
dinsdagavond op NPO 2, 17 maart was de eerste
uitzending. Zeer aan te bevelen!

Anna van Prooijen-Schenk

In **Museum Elburg** zijn de medewerkers ook druk bezig ideeën en activiteiten te ontwikkelen om toch contact met de buitenwereld te houden. Tamara Klock, stagiaire, zal ook helpen meer content te creëren voor op social media en de website. Zo snijdt het mes aan twee kanten en kan zij toch haar stage afronden. Houd u dus de website en facebookpagina van Museum Elburg in de gaten voor nieuws en activiteiten!

<https://www.museumelburg.nl/2020/04/07/palmpasen-stok-thuisactiviteit-1/>

Even creatief zijn met z'n allen en toch online zichtbaar blijven!, is het motto!

STADSGIDSEN IN DE SCHIJNWERPERS.

Maar nu even niet zichtbaar daar VVV en museum gesloten zijn en zitten onze enthousiaste museumvrijwilligers en stadsgidsen thuis. Geen Elburg promotie maar wij hopen wanneer de onzichtbare vijand verdwenen is weer volop bezig te kunnen zijn.

Weer vertellen wat onze vestingstad zo bijzonder maakt.

Nu er geen wandelingen zijn even een beeld van het gids zijn.

In het kader van het project ‘Gelderse streken, Wat een verhaal’ kwam er een publicatie van onder meer Erfgoed Gelderland met de titel Stadsgidsen in de schijnwerpers, de ogen en oren van de stad.

Volgens Wikipedia zijn gidsen personen die informatie geven, maar ook een toeristengids of een rondleider die vertelt over bezienswaardigheden. De belangstelling voor het verleden groeit sterk, zeker ook waar het de lokale geschiedenis betreft. Steeds meer eigen inwoners en toeristen uit binnen-en buitenland willen meer weten over de stad waarin ze wonen of die ze bezoeken.

Daarbij vervullen Stadsgidsen een belangrijke taak en zetten de lokale historie in perspectief en maken ze een verbinding met de geschiedenis van de stad. Ze werken voornamelijk volgens het adagium “de gids leert je kijken”. Stadsgidsen spreken mensen van uit alle windstreken en gaan op pad met groepen met de meest diverse achtergronden. Dit maakt dat zij veel zicht hebben op de eigen stad, zien en horen alles. Stadsgidsen zijn dan ook de ogen en oren van de stad. Ze voelen zich verantwoordelijk als gastheer of gastvrouw en vinden het zeer vervelend als er ergens rommel ligt of iets verpaupert.

In Elburg gaat de algemene stadswandeling over historische onderwerpen, de geschiedenis en ontwikkeling van de stad.

Wat zegt de VVV hierover: De gids voert u door middeleeuws Elburg met zijn rechthoekig stratenplan en vertelt u één en ander over..... Verder is er nog de havenwandeling waarbij het visserijverleden aan bod komt. Via visafslag opgericht in 1915 en na de komst van Flevoland gesloten op 1 mei 1958. Afgebroken en verkocht maar door “project visafslag in” 1987 weer aan de haven geplaatst. Verder de thema’s Taanketel, Sluisje en de Touwbaan. Maar ook natuurlijk de Botterwerf en haar verleden en heden.

Daarnaast valt veel te vertellen over Elburg en de Hanze. Elburg behoorde tot het zogenaamde Keulse Kwartier. Destijds had Elburg zelfs een Vitte (of Factorij), een enclave waar eigen Stadsrecht gold, op Schonen het huidige Zuid-Zweedse schiereiland Skanör. In 1291 gaf Floris V, graaf van Holland en Zeeland aan dat de kooplieden uit Harderwijk en Elburg handel mochten drijven in zijn gewest tot aan Vlaanderen.

Roel Schraa

Samenwerking

Er zijn op dit moment vele initiatieven op het gebied van kunst en cultuur om digitaal te kunnen genieten. Uiteraard besteden ook wij hier aandacht aan. Zoveel mooie activiteiten waar met liefde en zorg aan gewerkt is, vallen nu in het water. Daar moeten we nu andere manieren voor zoeken om ze onder uw aandacht te brengen. Het Streekarchivariaat Noordwest Veluwe had in het kader 75 jaar bevrijding een mooie expositie in het verschiet. Echter deze valt door de huidige crisis volledig in het water. Om toch nog enige exposure te hebben, kunt u in dit kloosterkwartier iets lezen over deze expositie en genieten van de bijbehorende afbeeldingen. Om te beginnen wil ik u een beetje wegwijs maken in de term Entartete Kunst en het Sociaal Realisme. Zo kunt u deze expositie mogelijk beter duiden. Anna van Prooijen heeft voor de Culturele Stichting overigens onlangs nog twee cursussen gegeven over Entartete Kunst.

Entartet Kunst

Dit is een Nazi-term voor ‘ontaarde (of: gedegeneerde) kunst’. Het Equivalent in het Engels is degenerate art. Deze kunst werd uit musea verwijderd, in beslag genomen en verbrand. Entartete Kunst stelt dat kunst Politiek, is en dat kunst als vijand gezien moet worden. We zien ook in onze tijd nog steeds dat kunstenaars in totalitaire systemen als vijand van de machthebbers gezien worden en dat zij zonder pardon in de gevangenis gezet worden of het land uitgezet. Kunst is de spiegel van de samenleving en laat mooie dingen zien, maar kan natuurlijk ook een aanklacht zijn tegen misstanden. Dat laatste is wat machthebbers angst berokkent.

De Kunst van de NSDAP (Nationaal Socialistische Duitse Arbeiders partij) en hun houding ten opzichte van de “avant-garde” als “Entartete Kunst” is kunst niet om te genieten, ieder op zijn eigen manier, maar om

de massa te bespelen. De overheid ziet kunst als een bedreiging, maar ook als een middel om de eigen ideologie te verspreiden. Kunst als propagandamiddel is een machtige manier om aanhangers te

Nazipropaganda, Hitler met zijn hond Blondi en hier dus afgebeeld als een groot dierenvriend

winnen en te maken. Deze kunst beeldt vaak heilstaten af waarin mensen gelukkig en gezond zijn. Ook

tegenwoordig wordt kunst en worden de media gedomineerd door propaganda. Het is van alle tijden. Poetin kan er ook wat van. Een stoere dierenvriend en de Assad familie in de Vogue en Assad bezoekt gehandicapten. 'Fijn die aandacht voor de zwakken in de samenleving!'

Assad familie in de Vogue

Olieverfschilderij Rozen voor Stalin, Boris Eremeevich Vladimirski, 1949, afgebeeld als de grote kindervriend.

actualiteit, Beeld van "keizer Poetin" als dank voor de annexatie v/d Krim.

Assad bezoekt gehandicapten

Er zijn dus ook in onze tijd nog vele vormen van propaganda te vinden. Zo kennen we monopolistische propaganda (vb. Hitler), dialogische propaganda (vb. Obama), totale propaganda (vb. Stalin) en partiële propaganda, (vb. Al Gore)

Rond de Tweede Wereld Oorlog, was er het Sociaal Realisme. Dienstbare kunst voor het algemeen belang en om communicatie te helpen bevorderen. Individualiteit is daarbij not done. De kunstenaar moet dus dienstbaar zijn aan de ideale samenleving die het regiem voor ogen heeft. Kunst en leven moeten een eenheid vormen. Het arbeidersleven moet worden verheerlijkt, de kunst moet figuratief zijn en zo helder en duidelijk communiceren en dat gebeurt vooral door alledaagse onderwerpen te gebruiken. De kunst moet procommunistisch zijn en de arbeiders moeten heroïsch als helden van de revolutie uitgebeeld worden. Geen abstractie dus, want dat zou de burger niet begrijpen. Hierboven zien we een mooi voorbeeld, weldoorvoede en blij arbeiders. Na de Oktoberrevolutie van 1917 is er een nieuwe Sovjetoverheid. Deze overheid is voorstander van

het constructivisme. Deze stijl is de officiële staatskunst van dat moment, maar tijdens het regime van Stalin was het modernisme niet meer toegestaan. In 1932 werd de constructivistische kunst en architectuur door het communistische regime gezien als onvoldoende pragmatisch, onbegrijpelijk voor het volk en te internationaal ingesteld. Stalin schafte het constructivisme dan ook af ten gunste van de socialistisch realistische kunst en architectuur. Een aantal van deze architecten en kunstenaars vlucht het land uit en draagt hun ideeën verder uit in het buitenland. De officiële staatskunst wordt dan het sociaal realisme. Kunstenaars laten de idealen van de machthebbers zien door de kunst. Grote fans van dit soort kunst waren: Hitler, Stalin en Mussolini.

Alle overige kunst was verboden en werd als Entartete Kunst bestempeld. Dit betrof echt alle kunstuitingen, waaronder beeldende kunst, literatuur, film, theater, architectuur en muziek. De nazi's maakten uit wat 'Duitse' kunst was en wat tot de 'Entartete',

'on-Duitse' kunst moest worden gerekend. Links, Joods of pacifistisch werd verboden. Kunstwerken werden belachelijk gemaakt met uitroepen en citaten van Hitler en Goebbels. Hiermee, werden de kunstenaars bedreigd. Er werden vergelijkingen gemaakt met tekeningen van verstandelijk gehandicapten en combinatie met foto's van invalide mensen om zo gevoelens van afschuw en beklemming op te roepen. Ze gebruikten dit als legitimatie voor vervolging van onzuivere rassen.

Avant-garde als “ongezond” en “levensonwaardig leven”

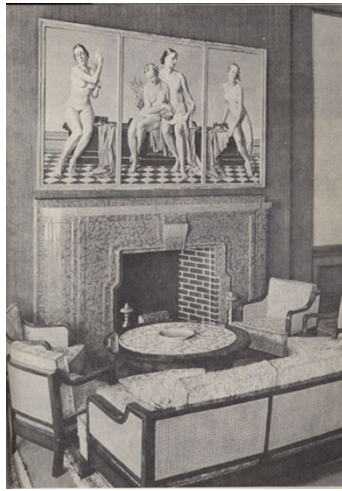
Verzameling van foto's van geesteszieke mensen en expressionistische Portretten

Volgens Hitler moest de Duitse bevolking heropgevoed worden in de geest van het nationaalsocialisme. Kunst en cultuur waren niet meer autonoom maar werden in dienst gesteld van het naziregime en zijn rassenideologie. In 1934 werden vóór het gebouw van de hoofdbrandweer in Berlijn meer dan 1000 schilderijen en ongeveer 3800 tekeningen openbaar verbrand. Deze discriminatie leidt tot zelfmoord onder kunstenaars, vlucht uit Nazi-Duitsland, of deportatie naar concentratiekampen.

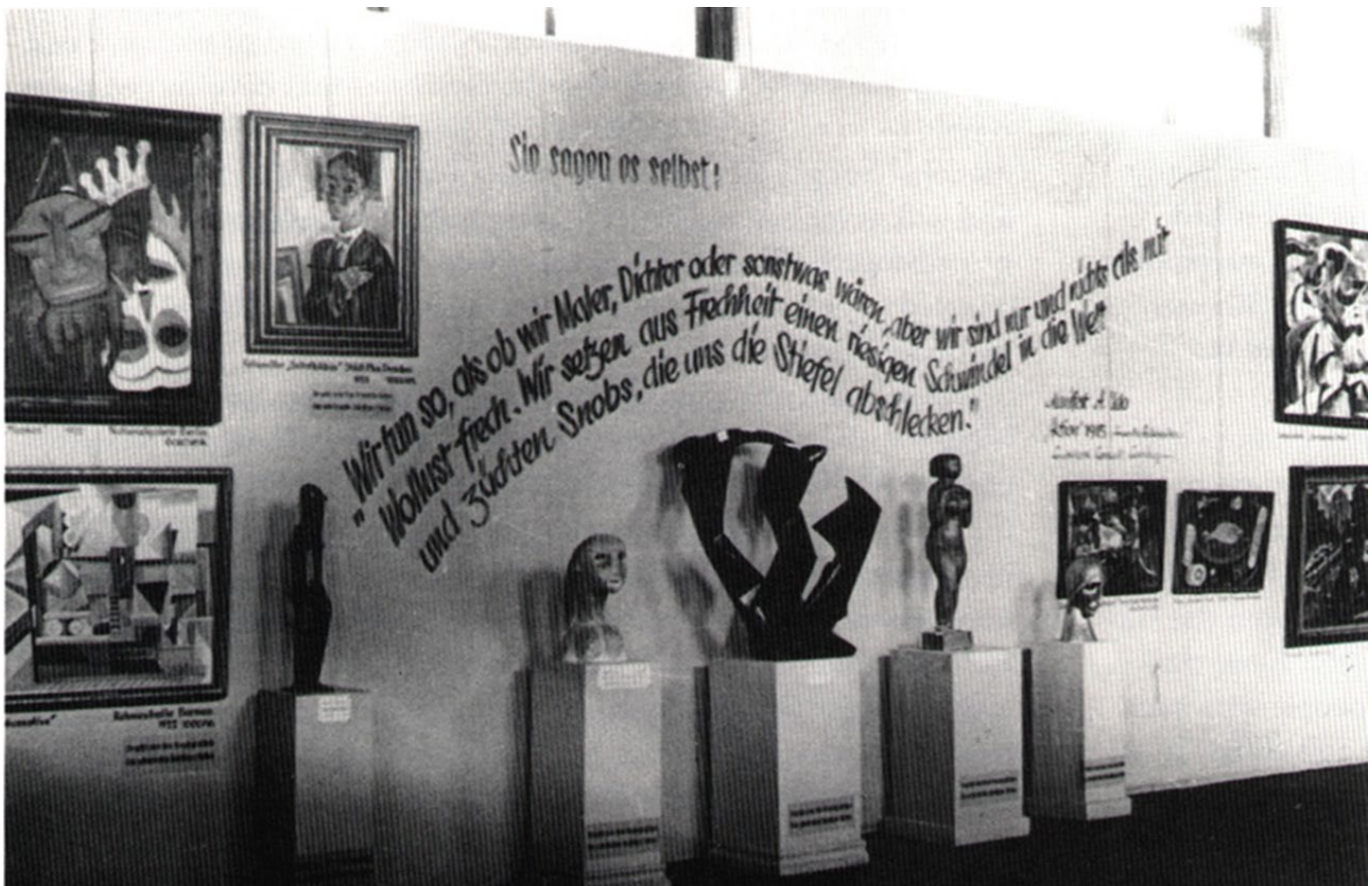

Meerdere artistieke bewegingen werden in hun geheel als 'ontaard' beschouwd tijdens het naziregime in Duitsland, namelijk het dadaïsme, het expressionisme, het fauvisme, het impressionisme, het kubisme en

het surrealisme. Er werd zelfs een tentoonstelling georganiseerd waar meer dan 650 Entartete kunstwerken werden getoond. Schilderij dat Hitler in zijn huis had hangen van Adolf Ziegler, "De vier elementen" Ook hier zie je de klassieke vormentaal in terug. De vormentaal, die zeer populair was en is onder machthebbers. Adolf Ziegler organiseerde in 1937 de tentoonstelling 'Entartete Kunst'. Tentoonstelling "Entartete Kunst," werd zo druk bezocht dat deze uiteindelijk door de regering werd gesloten.

Verzameling van foto's van geesteszieke mensen en expressionistische Portretten

Bij het op antiek-Griekse leest geschoeide idee van de ideale staat hoorde de ideale staatskunst, als propagandavoertuig om het volk aan te zetten tot dezelfde heldhaftige dadenkracht als zijn Führer. In het duizendjarige rijk moest kunst onvoorwaardelijk de 'Duitse geest' ademen. Mussolini vindt zijn legitimatie voor het Fascisme, vanuit de Romeinse tijd. Het monument Victor Emanuel II, ook wel genoemd de suikertaart en was tot de jaren 70 een mausoleum. Nu is het het Nationaal Monument (plus museum) van de eenwording van Italië, Aan de rand van het Capitool. De fonteinen verwijzen naar de Tyrreense & Adriatische zee. Mussolini noemde de Middellandse Zee ook Mare Nostrum, onze zee en liet zijn oog zelfs vallen op Liberia en Ethiopië. De vergelijking met eenwording Duitsland kan hierbij gemaakt worden.

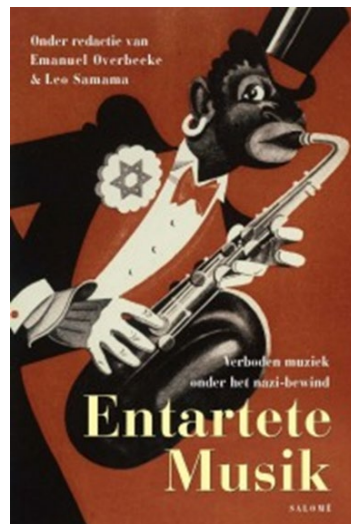
De postzegel, dateert uit 1937. Mussolini gebruikt hier keizer Augustus om zijn macht te legitimeren: ook hij grijpt duidelijk terug op het glorieuze verleden, van het Romeinse Rijk in dit geval! De vergelijking kan niet missen als je het standbeeld van keizer Augustus naast het ontwerp van de postzegel ziet.

Twee voorbeelden van verboden, gedegeneerde kunst

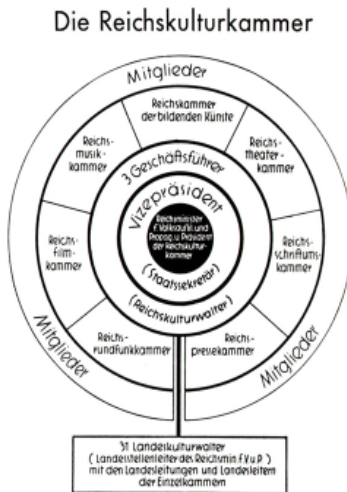
Links de 'Kruisiging' van Emil Nolde, bestaande uit 8 afbeeldingen van 100 x 193.5 cm. ('Het leven van Christus') De schilderijen uit de expositie werden later grotendeels door de Partij in het buitenland verkocht. Rechts Ernst Ludwig Kirchner, 1915: 'Zelfportret van een soldaat', In de expositie betiteld als 'Soldaat met meisje' Olieverf, 69.2 x 61 cm. Hitler had verder een negatieve benadering van de grote stad. In Mein Kampf komt dit tot uitdrukking. Uitdrukkingen zoals "Metropool," "Metropool," en "Civilization" werden steeds vaker gelijkgesteld met verslechtering. Het platteland staat daarom bij hem in de picture.

Zoals al eerder gezegd betrof de term Entartete Kunst alle kunst, dus ook de muziek. Jazz muziek, atonale muziek, muziek met de bandoneon, muziek van Joodse componisten, al deze muziek behoorde bij de Entartete Musik.

Door Joseph Goebbels, destijds "Reichsminister für Volksaufklärung und Propaganda". werd die Reichskulturkammer ingesteld. De Nederlandse Cultuurkamer, stijlvergunning, stamt uit 1942. Iedereen die het vak van kunstenaar, schrijver, muzikant of podiumartiest wilde uitoefenen, zich bij diende aan te melden. Wie, zonder dat zijn aanmelding bij de Cultuurkamer was geaccepteerd, toch artistieke arbeid verrichtte riskeerde een boete van ten hoogste f 5.000. Dat was toen een enorme geldsom. Natuurlijk waren er ook in Nederland kunstenaars die lid werden van de Cultuurkamer. Je zag dit ook terug in kunstuitingen in het dagelijks leven, in affiches maar ook vb. in postzegels.

Versteving, bundeling van de Cultuur

Postzegelontwerpen van Pyke Koch voor de PTT, 1943, collectie Museum voor Communicatie. Den Haag.

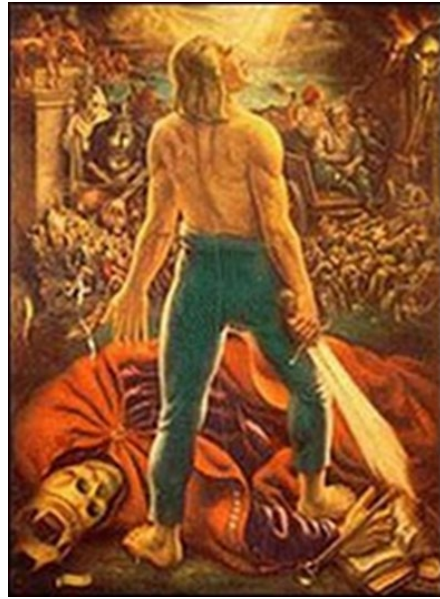
Bij de Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam is vanaf april de tentoonstelling **GOED FOUT** te zien. Deze tentoonstelling stelt een onderbelicht aspect van de bezettingsgeschiedenis aan de orde: de grafische vormgeving in Nederland in en rondom de Tweede Wereldoorlog.

Het thema wordt vanuit drie oogpunten belicht: de jaren dertig, de bezetting en de wederopbouw. Zowel aan de goede als aan

de foute kant waren – artistiek en ideologisch gezien – volgens het museum uitstekende ontwerpers aan het werk. De tentoonstelling brengt deze tegenstellingen in beeld. Naar aanleiding van de tentoonstelling verschijnt een boek bij Uitgeverij Vantilt van de hand van Alston W. Purvis, Erik Somers, René Kok en Gerard Groeneveld. Het overzichtswerk **Goed fout. Grafische vormgeving in Nederland, 1940–1945**

Voorbeelden van kunstenaars die met de Duitsers collaboreerden

De Nieuwe Mensch, door Henri van de Velde (circa 1937). Dit schilderij hing jaren in het kantoor van NSB-leider Anton Mussert. Nu is het in het bezit van het Rijksmuseum te Amsterdam.

Zelfportret door Pyke Koch, 1937. De zwarte band om zijn hoofd wordt nu gezien als een fascistisch kenmerk. Nu in bezit van het Centraal Museum te Utrecht.

Beeldtaal die we nog steeds tegenkomen!

We Can Do It! is de naam van een Amerikaanse propagandaposter uit de Tweede Wereldoorlog. (Links) J. Howard Miller (1918-2004) was als grafisch ontwerper verantwoordelijk voor de vervaardiging ervan. Hij ontwierp de poster in 1943 voor het Amerikaanse elektriciteitsbedrijf Westinghouse Electric Company, dat de poster gebruikte om de moraal op de eigen werkvloer te verbeteren. (bron Wikipedia)

De Amerikaanse fabrieksarbeidster Geraldine Hoff Doyle (1924-2010) was mogelijk de vrouw die door Miller als model werd gebruikt, zonder dat zij daar zelf van op de hoogte was. Miller gebruikte waarschijnlijk een foto van Doyle als inspiratie voor zijn ontwerp. De poster verdween na de oorlog voor lange tijd, maar dook in de jaren tachtig weer op en werd toen immens populair. Tevens werd de afbeelding het symbool voor de vrouwenbeweging. Doyle kwam er pas enkele jaren later achter, toen zij de bewuste foto tegenkwam in een tijdschrift en zichzelf erin herkende. Zij had deze foto nog nooit gezien. Een studie uit 2016 van James J. Kimble bracht echter aan het licht dat het de Amerikaanse arbeidster Naomi Parker (26 augustus 1921 - 20 januari 2018) was, die als inspiratie diende voor de poster. (bron Wikipedia)

EXPOSITIE 75 JAAR BEVRIJDING, Streekarchivariaat Noordwest Veluwe

Joost Strijkert van het Streekarchivariaat heeft voor dit Kloosterkwartier de affiches en begeleidende tekst van de gecancelde expositie 75 jaar bevrijding prachtig verwerkt in een artikel. Het betreft oorlogsaffiches uit het eigen archief uit de tijd van WO II. Op deze manier hoopt het Streekarchivariaat een bijdrage te kunnen leveren aan het herdenken van 75 jaar bevrijding op de Veluwe. We hopen dat u met de opgedane kennis het beeldmateriaal op een goede manier weet te bekijken en interpreteren.

Inleiding

Dit jaar vieren we dat ons land 75 jaar geleden bevrijd werd van Duitse onderdrukking. In het hele land werden er allerlei herdenkingen, optochten, exposities etc. gepland om dit jubileum te herdenken en vieren. Als archiefinstelling van de Noordwest-Veluwe, met Elburg, Oldebroek, Nunspeet, Ermelo en Harderwijk als vestigingen, wilden wij graag ons steentje bijdragen. Zoals ons nieuwe motto luidt: Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe ‘Maakt bronnen zichtbaar’.

We hebben ervoor gekozen om dit vorm te geven door één van onze collecties uit de Tweede Wereldoorlog tentoon te stellen. De keuze viel op de collectie oorlogsaffiches verzameld door Jan L. de Boer uit Elburg. De affiches werden op chronologische volgorde geordend, om zo als het ware een tijdlijn te creëren. Daarnaast hebben we allerlei achtergrondinformatie toegevoegd om de affiches zoveel mogelijk in historische context te kunnen plaatsen. Net toen wij de tentoonstelling in gereedheid wilden brengen, werd ons land opgeschrikt door het coronavirus. Alle medewerkers van de gemeente Elburg moesten zo veel mogelijk thuis gaan werken en de maatregelen maakten dat de expositie in haar huidige vorm niet door kon gaan. We hebben vervolgens als team besloten om de affiches online tentoon te stellen. Op onze ‘social media’ en onze website zijn we hier eind maart mee begonnen. Onze wens is om ook op onze website een mooie omgeving te krijgen waar de online-expositie middels ‘slides’ op kunnen komen te staan. Hier wordt nu, begin april, hard aan gewerkt en wellicht dat dit al realiteit is wanneer u dit leest.

Middels deze online-expositie hopen wij als Streekarchivariaat een bijdrage te leveren aan dit herdenkingsjaar. We hopen dat men er iets van leert en vooral dat onze bronnen de historie recht doen en context geven over een oorlogsperiode in Nederland die niet zo zwart-wit was als sommigen nog denken.

Jan Lammert de Boer

De verzamelaar van onze collectie affiches werd in Oldeholtwolde, Friesland, geboren op 13 februari 1888. Hij was de zoon van Tjalling de Boer en Christine Theodora Blankstein. In 1911 trouwde Jan met Gezina Alfina Margaretha de Jonge, hun huwelijk bleef kinderloos.

Het gezin de Boer kwam op 16 april 1931 vanuit Den Haag naar de gemeente Ermelo, ze woonden in Nunspeet. In 1938 vertrokken ze richting Elburg, waar Jan Lammert en zijn vrouw de Tweede Wereldoorlog meemaakten, wonend in de Jufferenstraat op nummer 29.

Jan L. de Boer was een erg actief man, hij was onder andere de oprichter en conservator van het museum van Elburg en stimuleerde opgravingen in Elburg en de restauratie van het oude klooster. Ook was hij lid van de VVV, bekleedde hij meerdere bestuursfuncties en publiceerde hij veel over de Veluwse geschiedenis. Jan hield veel

lezingen op het geestelijk gebied en het gebied van folklore en hij was adviserend lid van de Kamer van Koophandel in Harderwijk.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was de Boer betrokken bij de oprichting van de Veluwsche Courant, dit was op 16 oktober 1942. Hij werd hoofdredacteur van het enige dagblad op de Noord-Veluwe dat door de bezetter was goedgekeurd om te verschijnen. Jan Lammert was jaren hoofdredacteur van de Elburger Courant. Ook schreef hij menig artikel zelf, iets dat in de oude kranten nog terug te vinden is.

Het is niet precies duidelijk waar Jan Lammert de Boer de affiches uit de collectie vandaan heeft, wel is het duidelijk te concluderen dat hij een erg onderzoekende man was die goed doorhad in wat voor een markante periode hij leefde. Zijn collectie, die wij in ons archief mogen beheren, zitten vol met artikelen en publicaties van Jan zelf over de oorlog, bijvoorbeeld over de week van de bevrijding op de Noord-Veluwe en over de periode van Elburg en omgeving nadat de Elburger Courant in 1942 werd opgeheven. Hiernaast bewaarde Jan Lammert ook publicaties die zeer uiteenlopend waren, er zitten publicaties van voor, tijdens en na de oorlog bij en publicaties van anti-Duitse en pro-Duitse partijen. Als hoofdredacteur van de krant bewaarde hij ook belangrijke krantenartikelen en tijdschriften van rond de oorlog.

Net als al deze publicaties, kranten en tijdschriften, hebben de affiches ook belangrijke historische context te bieden. J.L. de Boer zag dit waarschijnlijk in en besloot een grote collectie van deze affiches te bewaren. Het zijn stukken historie van een bezet land, waar mensen in woonden die zich verzetten tegen de Duitsers, maar ook mensen die zich achter de Duitsers schaalden en misschien nog wel veel meer die zich afzijdig hielden en vooral probeerden te overleven. Van alle partijen heeft Jan Lammert de Boer wel affiches bewaard, van 1940 tot en met 1945. Wij als Streekarchivariaat hebben geprobeerd een greep te doen uit deze collectie om het publiek een aantal affiches te laten zien die wij als excentriek, esthetisch en/of historisch erg belangrijk ervaren.

In totaal zitten er in de collectie van J.L. de Boer bijna honderd affiches, welke via onze website www.streekarchivariaat.nl in onze beeldbank allemaal te bekijken zijn.

Affiches en Historische achtergrond

Hieronder ziet u een deel van de selectie van affiches met informatieteksten die wij gebruiken in onze expositie. Het geheel is op chronologische volgorde, zoals wij hem ook weergeven op onze website en onze 'sociale media'.

Affiche nr. 1: “Zolang Oranje leeft zal Nederland niet ten ondergaan”, door Cor Visser, 1941.

Portret van Koningin Wilhelmina, verschenen in de illegale pers op 31 augustus 1941. Het originele portret in potlood werd vervaardigd door Cor Visser (1903-1982).

Cor Visser woonde in Engeland en werd in juli 1941 door de Nederlandse regering officieel aangewezen als 'war artist'. Op verzoek van minister Bolkestein omschrijft Visser die functie zelf als volgt:

- 1. Hij moet gebeurtenissen vastleggen die voor Nederland van historisch belang zijn.*
- 2. Hem kan worden opgedragen portretten te maken van vooraanstaande Nederlanders al of niet deel uitmakend van de Nederlandsche weermacht.*
- 3. De Regeering kan hem opdragen schetsen of schilderijen te leveren die het Nederlandsche streven in een goed licht stellen.*
- 4. Hij kan schilderijen, teekeningen en decorative ontwerpen uitvoeren ten bate van Oorlogs-Hulp-Fondsen.*

(Bron: Bulletin van het Rijksmuseum 38, nr. 2 (1990), W.H. Vroom, 'De Overheid geve ook den kunstenaar zijn oorlogstaak'. De war artists van de Nederlandse regering in Londen., blz. 106)

Collectie J.L. De Boer, inventarisnummer 69

Affiche nr. 2.: Affiche betreffende de aankondiging van de collecte Winterhulp op 2 en 3 mei 1942, door Jan Levies, 1942.

Op 22 oktober 1940 richtte rijkscommissaris Seyss-Inquart de zogenaamde Winterhulp op. Hierachter schuilde het idee dat het niet mogelijk was dat onder het nationaalsocialistische beleid armoede zou bestaan. Alleen in tijden van winter van winterkou zou extra liefdadigheid in de vorm van voedsel, kleding en dergelijke nodig zijn.

Volgens artikel 2 van het oprichtingsdecreet was de doelstelling: "Het is de taak der Stichting om de in het bezette Nederlandsche gebied levende behoeftige Nederlandsche staatsburgers zonder aanzien des persoons hulp en ondersteuning te verschaffen". De steun bestond uit waardebonnen en goederen als levensmiddelen, kleding etc. Aanvankelijk kregen Joden ook steun, maar die hulp stopte al snel.

Collectie J.L. De Boer, inventarisnummer 118

Affiche nr. 3: “Engelsche vliegers kennen geen genade voor vreedzame burgers, daarom blijft in huis”, 1942

Dit affiche is gemaakt in opdracht van de Duitse bezetters en zal door vele Nederlanders gezien zijn. Al in 1940 werd dit affiche gedrukt, en de Duitsers sloegen hiermee qua timing de plank volledig mis. Het Duitse bombardement van Rotterdam lag immers nog bij alle Nederlanders vers in het geheugen. Uit verontwaardiging en woede werden affiches van de muur gescheurd en werd op grote schaal het volgende gedicht illegaal in omloop gebracht:

*"Er kwamen vliegers aangevlogen
haast als lammetjes zo zacht,
die hebben vol van mededogen
een bezoek aan Rotterdam gebracht.*

*Ze lieten daar hun bommen vallen
van liefde en tederheid beziel.
De vliegers die genade kennen
hebben Rotterdam vernield".
Uit de Rotterdamse puinhoop stijgt
fel en rauw de schrille kreet;
ziet en onthoudt wat hier geschiedt is,
wie hier 'Genade' gelden deed.
Nu burgers, doet uw mond open, laat
klinken door het ganse land;
de vliegers die genade kennen, die
hebben Rotterdam verbrand!"*

(Bron: geheugen.delpher.nl)

Collectie J.L. De Boer, inventarisnummer 90

Affiche nr. 4: "Roosevelt rekende verkeerd! De vangarmen van de dollarpoliep worden afgesneden. De joden in het Witte Huis en het goud in Fort Knox worden omsingeld door jonge volken, door legers van den arbeid", 1942 okt.

Dit is een Duits propaganda-affiche uit 1942 waarin getoond wordt dat het Amerikaans imperialisme (Roosevelt en de joden in het Witte Huis) overal haar macht heeft uitgebreid en dat dat nu (1942) ongedaan wordt gemaakt door Duitsland en Japan.

Deze poster is ontworpen door Lou Manche. Manche was een bekend Nijmeegs kunstenaar en een fanatiek lid van de NSB. Hij was van 1940 tot 1942 commandant van de Weerbaarheidsafdeling (WA) Nijmegen. In 1942 werd hij benoemd tot hoofd van de dienst "beeldende propaganda". In die hoedanigheid maakte hij affiches voor de propaganda-afdeling van het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten, o.a. het hier getoonde affiche. Na de oorlog werd hij enige jaren vastgezet (geïnterneerd) in Kamp Vught.

(Bron: geschiedenislokaal024.nl)

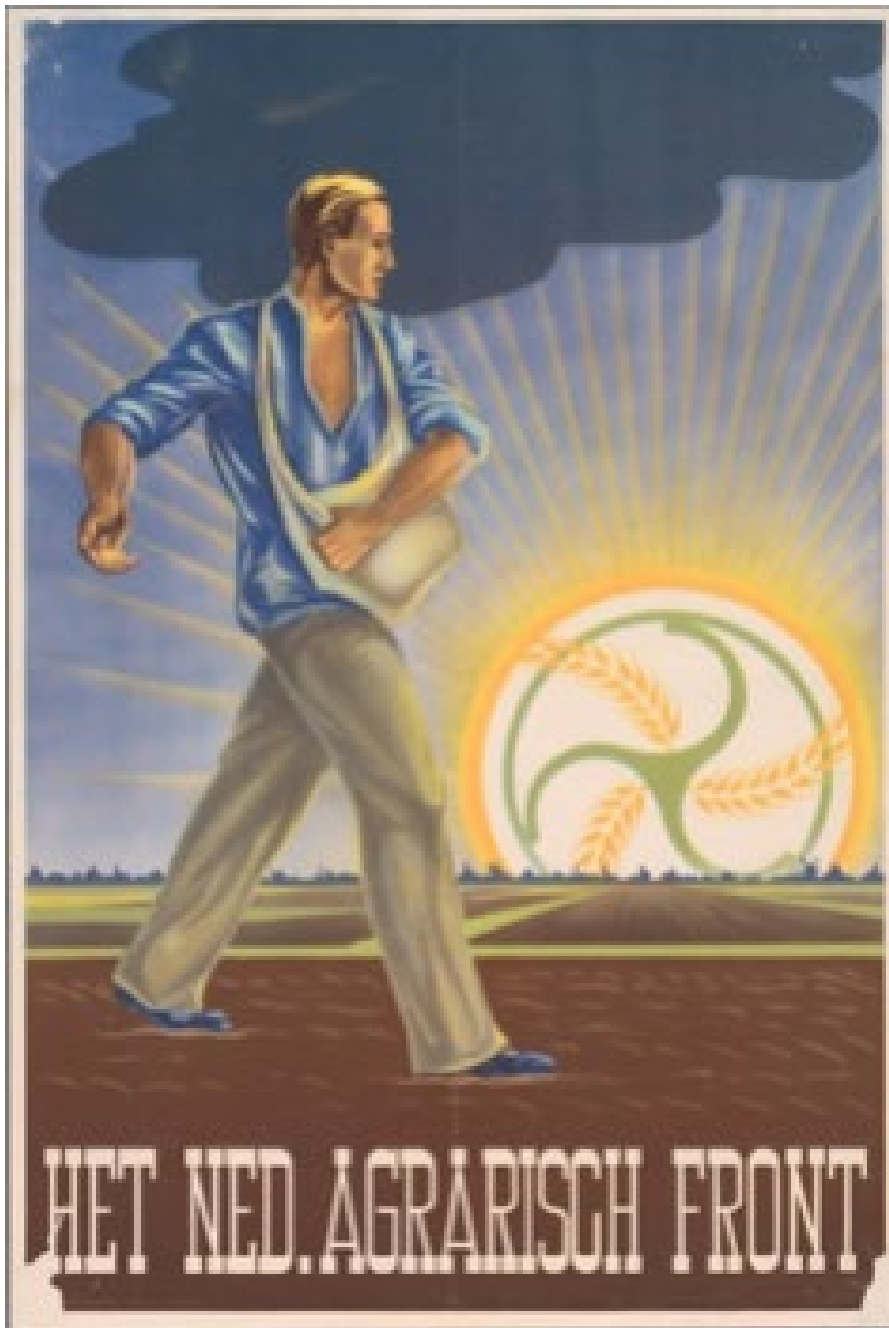

Collectie J.L. De Boer, inventarisnummer 70

Affiche nr. 5: Affiche van het Nederlandsche Agrarisch Front, 1942.

Gedurende de Tweede Wereldoorlog moest ook in bezet Nederland een op de nationaalsocialistische ideologie gebaseerde organisatie komen. Iedereen die rechtstreeks en zelfstandig betrokken was bij de voedselproductie, zoals boeren, tuinders en vissers, hoorden bij die organisatie.

Het “Nederlands Agrarisch Front” ontstond op 11 november 1940 uit een fusie van de organisatie “Landbouw en Maatschappij” in Drenthe, met het “Boerenfront der N.S.B.”. Het was als afdeling 7 van het hoofdkwartier opgenomen in de N.S.B. Het behoorde op 19 maart 1941 tot de landbouworganisaties, die overkoepeld werden door de Commissie Posthuma. Het had in deze overkoepeling de leiding en vormde de organisatorische kern van de op 24 oktober 1941 door Seys Inquart ingestelde “Nederlandse Landstand”.

Collectie J.L. De Boer, inventarisnummer 87

Affiche nr. 6: Affiche van het Vrijwilligers Legioen Nederland betreffende een oproep om zich aan te melden in verband met de strijd aan het oostfront, september 1942.

Het Vrijwilligerslegioen Nederland was een benaming voor Nederlanders die tijdens de Tweede Wereldoorlog aan Duitse zijde wilden vechten aan het oostfront. De eerste aanzet voor dit legioen kwam van Arnold Meijer, aanvoerder van het Nationaal Front. Hij hoopte en verwachtte dat de Duitse bezetter een zogenaamd Groot Nederland zouden toestaan (Nederland en Vlaanderen verenigd in een zelfstandige staat, met goedkeuring van de Duitse machthebber). Hij zag het Vrijwilligerslegioen Nederland als een geschikt middel om in een goed daglicht te komen.

Op 28 juni 1941 nam hij dit initiatief en werd in de Nederlandse kranten gepubliceerd dat een dergelijk Vrijwilligerslegioen werd opgezet. Groot zal zijn verbazing zijn geweest toen anderhalve week later, op 6 juli 1941, zonder zijn medeweten eenzelfde bericht in de kranten verscheen. Vrijwilligers konden zich

rechtstreeks melden bij het kantoor van de Waffen-SS in Den Haag. Zijn idee was dus gekaapt door de Duitsers en Meijer speelde zelf geen enkele rol meer in het verhaal. Er werd inderdaad een vrijwilligersregiment ondergebracht bij de SS; deze Nederlanders zouden echter vechten in Duitse kledij en van Meijers oorspronkelijke plannen om de Nederlandse identiteit goed op de kaart te zetten, bleef niets meer over.

Collectie J.L. De Boer, inventarisnummer 105

Affiche nr. 7: Affiche van de hoofdinspectie Luchtbescherming betreffende een waarschuwing om te schuilen met luchtalarm, 1943.

Voor sommige ontwerpers bood de Duitse bezetting onverwachte mogelijkheden. In 1942 kreeg reclameontwerper Arend Meijer, die tot dan toe leiding had gegeven aan een klein bedrijf in Den Haag, opdracht een affiche te ontwerpen voor de Luchtbeschermingsdienst.

Meijers werk viel bij de propagandamakers in de smaak en spoedig stroomden nieuwe opdrachten binnen. In korte tijd groeide het personeelsbestand van Studio Arend Meijer van vier naar dertig medewerkers en

werd aan de Haagse Laan van Meerdevoort een groot bedrijfspand betrokken. Hoewel hij zelf overtuigd NSB'er was, drong Meijer zijn overtuiging niet aan zijn medewerkers op.

In 1944 meende Meijer daadwerkelijk invulling aan zijn politieke overtuiging te moeten geven. Hij vertrok naar het oosten van Nederland om op vrijwillige basis dienst te nemen bij de Landwacht, de NSB-hulppolitie die de Duitsers assisteerde. Zijn personeel zette het werk voort. Arend Meijer werd op beschuldiging van collaboratie met de vijand tot vier jaar gevangenis veroordeeld.

(Bron: geheugen.delpher.nl)

Collectie J.L. De Boer, inventarisnummer 100

Affiche 8: “Werkers! Neemt uw lot in eigen handen.” Nederlandsche Arbeidsfront, mei 1943.

In april 1942 werd per decreet van rijkscommissaris Seyss-Inquart het Nederlandsche Arbeidsfront (NAF) opgericht. Dit betekende automatisch dat de bestaande vakbonden, zoals de CNV, per direct waren opgeheven. Het NAF werd echter geen succes: van de vooroorlogse vakbonden waren zo'n 700.000 Nederlanders lid; terwijl de NAF nog maar zo'n 100.000 leden telde (en dat waren voornamelijk leden die

afhankelijk waren van een uitkering). De NAF had geen zitting in belangrijke overlegorganen en wist dan ook weinig te realiseren. In 1945 werd de NAF opgeheven.

Collectie J.L. De Boer, inventarisnummer 71

Affiche nr. 9: bekendmaking van de Hogere SS-Politieleider betreffende de ter dood veroordeling van een zevental Nederlanders wegens het niet verschijnen op hun werk, 1943.

Om de openbare orde en veiligheid te handhaven na de stakingen van april en mei 1943 had de bezetter het zogenaamde 'politiestandrecht' afgekondigd. Er stonden zware straffen op acties die de openbare orde verstoorden. Op dit affiche is bijvoorbeeld te lezen hoe zeven personen ter dood werden veroordeeld

omdat ze niet op hun werk waren verschenen. “Alle zeven deze vonnissen werden door den kogel voltrokken”.

Reden tot staking

Op 29 april 1943 verscheen er een oproep in de kranten van generaal Christiansen, opperbevelhebber van de Duitse bezettingstroepen in Nederland. Alle 300.000 leden van het voormalige Nederlandse leger zouden in Duits krijgsgevangenschap moeten. Op deze wijze wilde Christiansen 2 vliegen in één klap slaan: het zou Duitsland arbeidskrachten bezorgen, en tegelijkertijd zou het Nederland ontdoen van weerbare mannen die mogelijkterwijs een grote rol in het verzet zouden kunnen spelen.

Politiestandrecht

Deze oproep sloeg begrijpelijkerwijs in als een bon en leidde tot verzet en demonstraties. Er braken proteststakingen uit en een aantal melkveelhouders staakte de melklevering aan zuivelfabrieken en deelde de melk gratis uit. Opperste politiechef, SS'er Rauter, reageerde door het politiestandrecht af te kondigen. Bij deze vorm van 'recht' konden verdachten zonder enige vorm van proces worden doodgeschoten. In Nederland zouden uiteindelijk zo'n 200 mensen op deze wijze de dood vinden.

In bijna alle rechtstaten is deze vorm van standrechtelijke executie tegenwoordig illegaal. De beschuldigde krijgt zo immers niet de kans op een eerlijk proces. Of zoals het staat in het internationale verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten: “Ieder heeft recht op leven. Dit recht wordt dor de wet beschermd. Niemand mag naar willekeur van zijn leven worden beroofd. De doodstraf kan slechts voltrokken worden ingevolge een onherroepelijk vonnis door een bevoegde rechter geweest” (Artikel 6, eerste en tweede lid).

Der Höhere SS- und Polizeiführer gibt bekannt:

Das Polizeistandgericht des SS- und Polizeisicherungsbereiches Gelderland in Arnheim verurteilte zum TODE

1. Jan Tjalkens, Kontrolleur, geb. 16.11.01 in Arnheim, wohnhaft Velp
2. Jochem Adam Versteeg, Metallschlosser, geb. 11.6.06 in Arnheim, wohnhaft Arnheim
3. Bartus Pessink, Bankwerker, geb. 8.3.05 in Deventer, wohnhaft Velp.
4. Hendrik Eilander, geb. 2.5.16 in Heerde, wohnhaft Marktluiden
5. Hendrik Jan Kroeze, geb. 22.10.1900 in Heerde, wohnhaft Heerde
6. Jan van Werven, geb. 5.6.09 in Epe, wohnhaft Vaassen
7. Hendrik Proper, geb. 17.12.03 in Emst, wohnhaft Vaassen

Die Genannten sind am Sonnabend den 1.5.'45 in Kenntnis des Standrechtlasses vom 30-4-1945 nicht zur Arbeit erschienen und haben damit gegen Ziffer 2 der Besonderen Anordnung verstossen.

Die 7 Urteile wurden durch Erschieszen vollstreckt.

De Hoogere SS- en Politieleider maakt bekend:

Het Polizeistandgericht van het SS- und Poltzeisicherungsbereich Gelderland in Arnheim veroordeelde ter DOOD

1. Jan Tjalkens, Contrôleur, geb. 16.11.01 in Arnheim, wonende te Velp
2. Jochem Adam Versteeg, Metaalbewerker, geb. 11.6.06 in Arnheim, wonende te Arnheim
3. Bartus Pessink, Bankwerker, geb. 8.3.05 in Deventer, wonende te Velp
4. Hendrik Eilander, geb. 2.5.16 in Heerde, wonende te Marktluiden
5. Hendrik Jan Kroeze, geb. 22.10.1900 in Heerde, wonende te Heerde
6. Jan van Werven, geb. 5.6.09 in Epe, wonende te Vaassen
7. Hendrik Proper, geb. 17.12.03 in Emst, wonende in Vaassen

Omdat zij Zaterdag 1.5.'45, op de hoogte zijnde van de afkondiging van het Standrecht, niet op hun werk zijn verschenen en daarmede § II der bijz. verordening van 30-4-1945 hebben overtreden.

Alle zeven deze vonnissen werden door den kogel voltrokken

Affiche nr. 10: Affiche van de Bevelhebber van de Wehrmacht in Nederland betreffende een uitgaansverbod van 20.00 tot 4.00, waarschijnlijk 1943.

In mei 1940 werd Nederland bezet door de Duitsers. Al snel werd een avondklok ingesteld. Dit hield in dat je tussen bepaalde tijden niet meer op straat mocht komen. Gebeurde dit toch, dan konden er harde maatregelen volgen. Doel van de avondklok of spertijd was het tegengaan van verzetsactiviteiten en het bemoeilijken van nachtelijke bombardementen. Om dit te bewerkstelligen werd ook de verduisteringsplicht ingevoerd.

Daarnaast werd de avondklok ook gebruikt als bestraffing. Dit affiche is waarschijnlijk een gevolg van de april en meistakingen van 1943: de avondklok werd verder uitgebreid en overtreders kunnen door middel van het standrecht meteen doodgeschoten worden.

Bekendmaking!

In het geheele bezette Nederlandsche gebied is het **verboden** gedurende den tijd van

20 uur tot 4 uur

in het openbaar te vertoeven.

Hiervan zijn uitgezonderd de onder § 45 van de „Ordnungsschutzverordnung“ genoemde personen. De tot nu toe verstrekte „Sonderausweise“ blijven geldig. De afgifte van nieuwe „Sonderausweise“ geschiedt volgens de tot nu toe geldige bepalingen door de instanties van de Deutsche politie (d.w.z. door den „Höherer SS- und Polizeiführer beim Wehrmachtbefehlshaber in den Niederlanden“ of door de officieren van de „Deutsche Polizei“, welke aan de „Wehrmacht-“ en „Ortskommandanturen“ zijn toegewezen).

Hij, die zich in strijd met dit bevel in het openbaar ophoudt, wordt gestraft door het

militaire standrecht

met den dood of tuchthuis, in minder zware gevallen met gevangenis.

„Wehrmacht“ en „Polizei“ zullen op iedereen schieten, die gedurende de boven aangegeven uren niet onmiddellijk blijft staan, zoodra hij wordt aangeropen.

Hauptquartier, dag der bekendmaking.

Der Wehrmachtbefehlshaber
in den Niederlanden
gez.: **FR. CHRISTIANSEN**
General der Flieger

Bekanntmachung!

Der Aufenthalt im Freien
ist für das gesamte Gebiet der besetzten Niederlande
in der Zeit

von 20 Uhr bis 4 Uhr verboten.

Ausgenommen hiervon sind die im § 45 Ordnungsschutzverordnung aufgeführten Personen. Die bisher erteilten Sonderausweise bleiben gültig. Die Ausstellung neuer Sonderausweise erfolgt entsprechend den bisher geltenden Bestimmungen durch die Organe der Deutschen Polizei (Höherer SS- und Polizeiführer beim Wehrmachtbefehlshaber in den Niederlanden, Polizeioffiziere bei den Wehrmacht- und Ortskommandanturen).

Wer sich diesem Befehl zuwider im Freien aufhält, wird **standgerichtlich** mit dem Tode oder Zuchthaus, in milderer Fällen mit Gefängnis, bestraft.

Wehrmacht und Polizei schießen auf jeden, der in der Sperrzeit auf Anruf nicht sofort stehen bleibt.

Hauptquartier, am Tage der Bekanntmachung.

Der Wehrmachtbefehlshaber
in den Niederlanden
gez.: **FR. CHRISTIANSEN**
General der Flieger

VL 33 (2 495)

Collectie J.L. De Boer, inventarisnummer 124

Dit was een kleine greep uit onze online expositie, welke om de twee dagen door ons wordt uitgebracht. Tot aan Bevrijdingsdag exposeren wij affiches over de tijd van Duitse bezetting. Vanaf mei zal dit veranderen en gaan wij online de affiches exposeren die betrekking hebben op de periode nadat Nederland bevrijd werd van de bezetter. Mocht u onze online expositie verder willen volgen terwijl we richting onze 75e Bevrijdingsdag snellen, dan kunt u onze website www.streekarchivariaat.nl of onze Facebook-pagina raadplegen.